

Творчая майстэрня

6. Оперы В. А. Моцарта папулярныя і ў сучаснай музычнай культуры. На сцэне Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь ідзе пастаноўка оперы «Чароўная флейта». Паглядзіце відэаролік з выступленнем Царыцы Ночы ў інфармацыйных крыніцах. Паспрабуйце наведаць тэатр. Ці супалі вашы ўяўленні пра Царыцу Ночы з убачаным вобразам? Намалюйце эскіз яе касцюма, паказаўшы ў ім галоўныя характарыстыкі герайні — казачнасць і фантастычнасць з аднаго боку, зласлівасць і мсцівасць — з другога.

§ 30—31. Мастацтва Расіі: рывок у Еўропу

Да канца XVII стагоддзя Расія была сярэдневяковай краінай, якая значна адставала ад заходнееўрапейскіх дзяржаў. Яе культура і мастацтва, як у Сярэднія вякі, заставаліся ў цеснай сувязі з царквой. І кананіс з'яўляўся галоўным відам жывапісу, а скульптура і зусім не развівалася. Змяніць гэтую сітуацыю

здолеў Пётр Вялікі: ён правёў рэформы ва ўсіх сферах жыцця грамадства, у тым ліку ў мастацтве.

Мастацтва Пятроўскай эпохі. Галоўным мастацкім праектам Пятра I стала стварэнне новай сталіцы — Санкт-Пецярбурга. У адрозненне ад сярэдневяковага горада, які фарміраваўся хаатычна, разрастаючыся ад умацаванага крамля, Санкт-Пецярбург будаваўся па рэгулярным плане. Яго распрацоўвалі еўрапейскія архітэктары — італьянцы, французы, галандцы. Практычны імператар цаніў у архітэктуры функцыянальнасць і разумную ўпарадкаванасць. Таму прастата і яснасць аб'ёмаў, падкрэсленыя стрыманым ордарным дэкорам, лічацца характарыстыкамі збудаванняў яго часу.

Сімвал новай, не візантыйскай, а еўрапейскай, эпохі рускай архітэктуры — *Петрапаўлаўскі сабор у Санкт-Пецярбургу*. Гэта была ўжо не крыжова-купальная царква, а трохнефная базіліка — без апсіды, з вялізнымі вокнамі. Яе заходні фасад меў выгляд шмат'яруснай вежы з высокім вузкім

Дамэніка Трэзіні. Петрапаўлаўскі сабор у Санкт-Пецярбургу, Расія (1712—1733 гг.)

Іван Нікіцін. Партрэт графа
Г. І. Галаўкіна (1720-я гг.)

Андрэй Мацвееў.
Аўтапартрэт з жонкай (1729 г.)

шпілем. З'яўляючыся на самай справе званіцай, яна больш нагадвала ратушныя вежы Паўночнай Еўропы.

Карэнныя змены адбыліся і ў жывапісе. Прайшоўшы навучанне ў Еўропе, рускія мастакі засвоілі дасягненні жывапісу Новага часу. Выкарыстоўваючы тэхніку алейнага жывапісу, законы прамой лінейнай перспектывы, яны пачалі пісаць пейзажы, нацюрморты, гістарычныя карціны. Вядучым жанрам стаў партрэт. Нібы перажываючы эпоху Рэнесансу, рускія майстры адкрывалі для сябе чалавечую асобу і з цікавасцю ўглядаліся ў яе непаўторны ўнутраны свет.

Дзейны характар чалавека Пятроўскага часу, яго розум і рашучасць найлепш за ўсё відаць у партрэтах *Івана Нікіціча Нікіціна* — заснавальніка новага рускага жывапісу. Больш тонкія, шчырыя грані асобы раскрываюцца ў вобразах *Андрэя Мацвеевіча Мацвеева*. Яго «*Аўтапартрэт з жонкай*» — першы аўтапартрэт у гісторыі рускага жывапісу. І першая спроба рускага мастака раскажаць пра зямное каханне, што Мацвееў зрабіў з незвычайнай цнотай і душэўнай чысцінёй.

Угадайце, калі ў еўрапейскім жывапісе ўзнік жанр аўтапартрэта? Чаму да XVIII стагоддзя ён не мог існаваць у рускім мастацтве?

Лізаветцінскае барока. Сярэдзіна XVIII стагоддзя, час праўлення Лізаветы, дачкі Пятра I, адзначана росквітам стылю барока. Заснавальнікам *лізаветцінскага барока* быў *архітэктар Барталамэа Франчэска Растрэлі*. Ён узвёў самыя

Барталамеа Франчэска Растрэлі. Зімовы палац у Санкт-Пецярбургу, Расія (1754—1762 гг.)

знакамітыя ансамблі ў ваколіцах Санкт-Пецярбурга: *Вялікі палац у Пецяргофе і Вялікі палац у Царскім Сяле*. А ў самой сталіцы — велізарны *Зімовы палац* — галоўную рэзідэнцыю рускіх імператараў.

Архітэктура лізавецінскага барока пераўзыходзіць еўрапейскія ўзоры пышнасцю і неўтаймоўным убраннем. Збудаванні Растрэлі шчодро ўпрыгожаны букетамі калон і паўкалон, скульптурай і ляпнінай. Гэты багаты дэкор паведамляе

Янтарны пакой Вялікага палаца ў Царскім Сяле, Расія

проста па сваёй прыродзе архітэктурнай форме пластычнае багацце, напаўняе яе дынамікай. А яркая кантрасная афарбоўка фасадаў будынкаў — інтэнсіўныя белы, блакітны, зялёны колеры ў спалучэнні з пазалотай — узмацняе агульнае ўражанне. Мажорны, святочны характар лізавецінскай архітэктуры адлюстроўваў узмоцненае імкненне да раскошы прыдворнага побыту. А таксама тое пачуццё лікавання, якое ўзнікла ў рускім грамадстве разам з усведамленнем перспектывы, што перад ім адкрываліся.

Важным сродкам мастацкай выразнасці архітэктуры гэтага часу стаў маштаб збудаванняў. Палацы налічвалі сотні памяшканняў. Толькі ў Зімовым палацы іх было 460! Самыя вялікія з іх, утопленыя ў люстэрках і пазалоце, — парадныя тронныя залы. Як, напрыклад, Вялікая зала ў Царскасельскім палацы плошчай 860 м². Небывалы для іншых краін размах палацавых ансамбляў і хараство ўбрання праслаўлялі магутнасць Расійскай імперыі.

Разгледзьце на дадатковай старонцы выявы Летняга палаца Пятра I у Санкт-Пецярбургу ў розных ракурсах. Параўнайце яго з Зімовым палацам імператрыцы Лізаветы. Чым адрозніваюцца збудаванні? Пра што сведчаць гэтыя адрозненні?

Цікавы факт

Адно з цудаў Вялікага палаца ў Царскім Сяле — Янтарны пакой. Ансамбль мазаічных бурштынавых пано для аздаблення кабінета падарыў Пятру I прускі кароль. Растрэлі ўпрыгожыў імі адмысловы пакой у Царскасельскім палацы. Рускія майстры дапоўнілі ансамбль новымі пано з бурштыну, яшмы і агату, пазалочанай драўлянай разьбой і люстэрскамі. У час Вялікай Айчыннай вайны Янтарны пакой знік. Цяпер ён адноўлены па здымках, якія захаваліся.

Кацярынінскі класіцызм. У другой палове XVIII стагоддзя пры Кацярыне II вядучым стылем стаў класіцызм. Вялікую ролю ў яго зацвярджэнні адыгралі архітэктары *Васіль Іванавіч Бажэнаў* і *Мацвей Фёдаравіч Казакоў*, якія шмат працавалі ў Маскве.

Збудаваны В. І. Бажэнавым *дом-сядзіба Пашкова* яшчэ захоўвае ў абліччы адгалоскі барочнай пампезнасці. Але іх ужо перакрывае тэма строгіх класічных *порцікаў* — адкрытых галерэй з калонамі звычайна перад уваходам у будынак. Яны будуць галоўнымі элементамі ў архітэктуры класіцызму. Майстэрскім спалучэннем велічнага порціка і вялікага купала адзначаны пабудовы М. Ф. Казакова. Іх аднакаляровыя фасады і выразныя сілуэты ствараюць уражанне спакойнай і яснай урачыстасці. Яны адпавядаюць духу стабільнасці і парадку, які зацвярджаўся ў імперыі ў асветнае ўладаранне Кацярыны Вялікай.

У 1757 годзе ў Расіі адкрываецца Акадэмія мастацтваў — першая навучальная ўстанова, дзе пачынаюць рыхтаваць мастакоў розных спецыяльнасцей.

Васіль Бажэнаў. Дом П. Я. Пашкова ў Маскве, Расія (1784—1786 гг.)

У яе сценах нараджаецца руская прафесійная скульптура, майстры засвойваюць працу з мармурам. З гэтага высакароднага матэрыялу, па прыкладзе антычных скульптараў, стварае выдатныя партрэтныя бюсты *Фядот Іванавіч Шубін*. Уменне даць вобразу шматгранную характарыстыку і пры гэтым захаваць

Мацвей Казакоў.
Галіцынская
бальніца ў Маскве,
Расія
(1796—1801 гг.)

выразнасць выявы прынесла майстру шырокую славу. Шубін стаў першым рускім скульптарам, які атрымаў прызнанне ў Еўропе.

Больш ідэалізаванымі былі работы *Міхаіла Іванавіча Казлоўскага*. Яго помнік А. В. Сувораву на Суворайскай плошчы ў Санкт-Пецярбургу — узнёслы і патэтычны вобраз. Шырокі разлёт плашча, горды паварот галавы, энергічны рух парывіста вынятага з ножан мяча... У ім амаль не чытаецца рэальная знешнасць палкаводца. Выдуманымі з'яўляюцца антычнае адзенне і даспехі. Адмовіўшыся ад жыццёвай дакладнасці, скульптар-класіцыст увасобіў у манументе не столькі канкрэтную асобу, колькі саму ідэю ваенных трыумфаў Расіі.

Разгледзьце прадстаўленыя ў вучэбным дапаможніку помнікі рускага класіцызму. У чым вы бачыце іх сувязь з мастацтвам Антычнасці?

Росквіт жывапіснага партрэта. Галоўныя дасягненні рускага жывапісу XVIII стагоддзя звязаны з партрэтам. У часы Кацярыны II у Расіі ўтварылася цэлая плеяда вялікіх партрэтыстаў. Найбольшым дыяпазнам таленту сярод іх адрозніваўся *Дзмітрый Рыгоравіч Лявіцкі* — кіраўнік партрэтнага класа Акадэміі мастацтваў. Бліскуча засвоіўшы схемы і прыёмы еўрапейскага партрэтнага жывапісу, ён лёгка і натхнёна пісаў партрэты любога роду — індывідуальныя і групавыя, камерныя і парадныя, у інтэр'еры і на фоне пейзажу.

Фядот Шубін. Партрэт А. М. Галіцына (1775 г.)

Міхаіл Казлоўскі. Помнік А. В. Сувораву ў Санкт-Пецярбургу, Расія (1799—1801 гг.)

Дзмітрый Лявіцкі.

Партрэт К. І. Нялідавай (1773 г.)

Верагодна, па заказе самой імператрыцы Лявіцкі стварыў серыю партрэтаў выхаванак Смольнага інстытута высакародных дзяўчат. Дзяўчат ён адлюстраван у розных сітуацыях: у танцы, за чытаннем, музычаваннем. Лёгкая маскараднасць дадала юным «смалянкам» гарэзлівага абаяння. Серыя атрымалася аб'яднанай шчырым пачуццём радасці быцця і віртуозным жывапісам, поўным тонкай гульні колеру і святла. Амаль неадчувальна пераліваюцца і блішчаць шаўковыя стужкі і сукенкі. На заломах тканіны то ўспыхваюць, то згасаюць блікі святла. З незвычайным артыстызмам перададзены ажурныя карункі і празрысты вэлюм. Прадметны свет на карцінах Лявіцкага амаль адчувальны. Але галоўнае для мастака — сам чалавек: выраз яго вачэй, усмешка, пастава і жэсты.

У некаторых работах Дзмітрыя Лявіцкага добра праглядаюцца рысы ракако: лёгка, грацыёзная манера жывапісу, перавага пастэльных тонаў, ледзь легкадумная гулівасць вобразаў, атмасфера касцюміраванага галантнага свята... З кім з еўрапейскіх мастакоў вы параўналі б Д. Лявіцкага? Абгрунтуйце свой пункт гледжання.

Цікавы факт

Фарфор быў вынайдзены ў Кітаі ў VI—VII стагоддзях. Доўгі час кітайцы захоўвалі сакрэт яго вытворчасці. Толькі ў пачатку XVIII стагоддзя «белае золата» сталі вырабляць у Еўропе. Пётр I не раз спрабаваў выкупіць у еўрапейскіх майстроў рэцэптуру фарфору, але беспаспяхова. Пры Лізаветце Пятроўне яе самастойна распрацаваў Д. І. Вінаградаў.

Поспехі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. У XVIII стагоддзі пачалася гісторыя рускага фарфору. У перыяд праўлення Лізаветы Пятроўны ў Санкт-Пецярбургу быў заснаваны Імператарскі фарфоровы завод. Тут пасля шматгадовых вопытаў таленавіты вучоны *Дзмітрый Іванавіч Вінаградаў* здолеў атрымаць фарфор, што па сваіх якасцях не саступаў кітайскаму. Першыя вырабы рускіх майстроў былі невялікія: фарфоровыя гузікі, кубкі, та-

Фарфоравы сервіз
«Уласны» (фрагмент)
(1756 г.)

бакеркі... З часам на заводзе пачалі выпускаць парадныя сервізы, якія налічваюць сотні прадметаў. Першы з іх пад назвай «Уласны» паднеслі ў падарунак імператрыцы Лізавета.

Пры Кацярыне Вялікай фарфор з атрыбута раскошнага жыцця стаў сродкам праслаўлення самадзяржаўя. Такімі былі, напрыклад, знакамітыя *ордэнскія сервізы*, упрыгожаныя стужкамі і зоркамі чатырох расійскіх ордэнаў — вышэйшых дзяржаўных узнагарод. Выкананыя па заказе імператрыцы, яны прызначаліся для сервіроўкі сталаў на штогадовых урачыстых прыёмах кавалераў гэтых ордэнаў у Зімовым палацы.

Калі б вы былі мастаком, які працуе над вялікім фарфоравым сервізам, якую ідэю вы ўвасобілі б у сваім творы?

Новыя з'явы ў музыцы. У музычнай культуры XVII стагоддзя ў Расіі, як і ў краінах Заходняй Еўропы, імкліва развіваецца свецкая музыка. Адным з вядучых жанраў гэтага перыяду становіцца *кант* — шматгалосная песня на бытавыя тэмы. У кантах праслаўляліся ваенныя подзвігі рускага народа, часам гучалі жарталівыя або сатырычныя выказванні. У гэтых песнях яшчэ прысутнічалі рэлігійныя тэксты, але цэнтральнае месца ўжо займала адлюстраванне ўнутранага свету чалавека. Дзякуючы прастаце мелодыкі і сюжэту канты падабаліся людзям і хутка распаўсюджваліся ў бытавым асяроддзі.

Выконваліся канты ў асноўным у дамах гараджан, сядзібах памешчыкаў. Спачатку яны гучалі без музычнага акампанементу, а ў канцы XVII стагоддзя — у суправаджэнні музычных інструментаў з Еўропы: віяланчэлі, флейты, клавікордаў. Хатняе музіцыраванне ўваходзіць у моду, і музычная адукацыя ў сувязі з гэтым пачынае ўздымацца на больш высокі ўзровень.

Росквіт рускай музыкі ў XVIII стагоддзі звязаны з жанрам *духоўнага канцэрта для хору*. З аднаго боку, харавыя канцэрты павінны былі ўзбуджаць у вернікаў рэлігійныя пачуцці. З другога — у іх ярка выявіўся лірычны пачатак,

Партрэт М. С. Беразоўскага

Міхаіл Бельскі. Партрэт
Д. С. Бартнянскага (1788 г.)

уласцівы зямному свету. Так, у духоўным харавым канцэрце злучыліся царкоўная і свецкая традыцыі. Адным з узорных лічаць харавы канцэрт *«Не забывай пра мяне падчас старасці»* кампазітара **Максіма Сазонтавіча Беразоўскага**. Гэты твор даследчыкі называюць споведдзю аўтара. Музыка канцэрта напоўнена такім глыбокім трагізмам і смуткам, яна настолькі моцная па эмацыянальным напале, што сваёй пранізлівасцю здзіўляе нават падрыхтаванага слухача. У аснове твора — тэмы адзіноты, бездапаможнасці чалавека перад немінуымі жыццёвымі абставінамі.

У музыцы кампазітара **Дзмітрыя Сцяпанавіча Бартнянскага** — другога па значнасці рускага кампазітара ў жанры духоўнага канцэрта — мы сустракаемся з больш светлымі і адухоўленымі вобразамі. У яго творы *«Скажи ми, Господи...»* некалькі іншы смутак. Зыходзячыя музычныя інтанацыі асноўнай тэмы надаюць ёй асаблівую трапятлівасць і паэтычнасць. За гэты выразны лірычны пачатак публіка з захапленнем прымала музычную творчасць Бартнянскага як пры жыцці кампазітара, так і пасля яго скону.

Праслухайце фрагменты духоўных канцэртаў М. С. Беразоўскага і Д. С. Бартнянскага ў інфармацыйных крыніцах. Якое ўражанне на вас зрабіла музыка рускіх кампазітараў? Дзе, па-вашаму, яна можа гучаць сёння?

...Я меркаваў, быццам шматлікія духоўныя творы з'яўляюцца ці мастацкімі творамі Бартнянскага, ці «старажытнымі напевамі», зусім не творамі іншых аўтараў.

А. С. Пушкін

За некалькі дзесяцігоддзяў XVIII стагоддзя Расія прайшла больш чым трохвяковы шлях еўрапейскай культуры — ад Рэнесансу да Асветніцтва. Галоўнымі асаблівасцямі рускага мастацтва гэтага часу сталі яго ярка выражаны свецкі характар і цесная сувязь з запытамі дзяржавы.

Пытанні і заданні

1. Як вы думаеце, чаму Пётр I лічыў неабходным правядзенне рэформ не толькі ў эканоміцы, палітыцы, ваеннай справе, але і ў галіне мастацтва?
2. Вобраз Пятра I прыцягваў увагу многіх мастакоў. У пачатку XX стагоддзя рускі жывапісец Валянцін Аляксандравіч Сяроў прысвяціў яму некалькі работ. У карціне «Пётр I» мы бачым, як імператар рашуча крочыць па беразе Нявы — парывісты, вялікі і грозны. Якімі сродкамі мастаку ўдалося перадаць напружаную атмасферу Пятроўскай эпохі? Чаму на карціне Пётр рушыць супраць ветру? Што, на ваш погляд, сімвалізуе гэты вецер? Як ён характарызуе кожнага персанажа карціны?

Валянцін Сяроў.
Пётр I (фрагмент)
(1907 г.)

3. Вылучыце асноўныя этапы развіцця рускай архітэктуры XVIII стагоддзя. Як яны суадносяцца з еўрапейскім дойлідствам гэтага часу? Укажыце моманты супадзенняў і несупадзенняў.
4. Назавіце вядучых рускіх жывапісцаў і скульптараў XVIII стагоддзя. Разгледзьце іх работы, прадстаўленыя ў параграфу. Хто з іх, на ваш погляд, і ў якім творы найбольш поўна адлюстравалі свой час? Аргументуйце адказ.
5. XVIII стагоддзе ў гісторыі еўрапейскага мастацтва часам называюць стагоддзем фарфору. Як вы думаеце, чаму? Якія мастацкія вартасці фарфору забяспечылі яму асаблівую папулярнасць у культуры XVIII стагоддзя?

Творчая майстэрня

6. Прыдумайце дызайн паштоўкі да дня нараджэння Санкт-Пецярбурга. Для гэтага падбярыце адну-дзве фатаграфіі архітэктурных помнікаў, пра якія распавядалася ў параграфу, і адну фатаграфію сучаснага будынка. Паспрабуйце знайсці выявы ў розныя поры года. Зрабіце калаж. Дадайце прэзінтывую цытату або ўрывак з верша пра Санкт-Пецярбург рускіх класікаў. Падрыхтуйце эскіз на аркушы фармату А5. Работу можна зрабіць і пры дапамозе вядомых вам графічных праграм.